

Anne Ret Algısı ile Psikolojik Sorunlar Arasındaki İlişkide Erken Dönem Uyumsuz Şemaların Aracı Rolü

Psik. Dilek SARITAŞ-ATALAR¹, Psik. Tülin GENÇÖZ²

ÖZET

Amaç: Bu çalışmanın amacı Türk örnekleminde çocukluk döneminde algılanan anne reddi ile depresyon ve kaygı gibi psikolojik sorunlar arasındaki ilişkide, erken dönem uyumsuz şemaların aracı rolünü araştırmaktır. Erken dönem uyumsuz şemalar; zedelenmiş özerklik öteki yönelimlilik, ayrılma-reddedilme, zedelenmiş sınırlar-abartılı standartlar olmak üzere üç şema alanı altında gruplandırılmıştır.

Yöntem: Çalışmaya 188'i kız, 78'i erkek olmak üzere, toplam 266 üniversite öğrencisi katılmıştır. Katılımcıların yaşları 18 ile 27 arasında değişmektedir. Veri toplama aracı olarak demografik bilgi formu, Young Şema Ölçeği, Ebeveyn Kabul-Ret Ölçeği, Süreklilik Kaygı Ölçeği ve Beck Depresyon Envanteri kullanılmıştır.

Bulgular: Araştırma bulguları anne ret algısı ile kaygı arasındaki ilişkide ayrılma-reddedilme şema alanının aracı rol oynadığını göstermiştir. Öte yandan, zedelenmiş özerklik-öteki yönelimlilik şema alanının hem anne ret algısı ve depresyon arasındaki ilişkide hem de anne ret algısı ve kaygı arasındaki ilişkide aracı rol oynadığı görülmüştür.

Sonuç: Bu araştırma, çocuklukta algılanan anne reddi ile yetişkinlikteki psikolojik sorunlar - özellikle kaygı- arasındaki ilişkide rol oynayan olası mekanizmalara işaret etmektedir. Bu mekanizmaların anlaşılması, çocukluk döneminde ret algılayan kişilere sunulacak psikolojik yardımlar ya da bu kişiler için geliştirilecek müdahale programları için oldukça önemlidir.

Anahtar Sözcükler: Erken dönem uyumsuz şemalar, anne ret algısı, depresyon, kaygı

SUMMARY

The Mediating Role of Early Maladaptive Schemas in the Relationship Between Maternal Rejection and Psychological Problems

Objective: The aim of this study was to explore the mediating role of early maladaptive schemas (EMSs) in the relationship between perceived maternal rejection during childhood and current psychological problems, such as anxiety and depression, in Turkish university students. EMSs were categorized according to 3 schema domains; impaired limits-exaggerated standards, disconnection-rejection, and impaired autonomy-other directedness.

Materials and Methods: The study included 266 undergraduate university students (188 female and 78 male) aged 18-27 years. All the participants were administered the Young Schema Questionnaire-Short Form 3 (YSQ-SF3), Trait Anxiety Inventory (STAI-T), Beck Depression Inventory (BDI), and Parental Acceptance-Rejection Questionnaire (Adult PARQ: Mother).

Results: Disconnection-rejection schema domain mediated the relationship between perceived maternal rejection during childhood and anxiety, but not depression. Furthermore, impaired autonomy-other directedness schema domain mediated the relationship between perceived maternal rejection, and both anxiety and depression.

Conclusion: The present findings facilitate greater understanding of the possible mechanisms by which perceived maternal rejection during childhood might affect adult psychology. Furthermore, representations of the self that are internalized during childhood are centrally connected to psychological adjustment later in life; therefore, an understanding of these internalized representations may be important for developing targeted interventions and prevention strategies for those that have experienced maternal rejection.

Key Words: Early maladaptive schema, perceived maternal rejection, depression, anxiety

Geliş Tarihi: 01.07.2013 - **Kabul Tarihi:** 28.10.2013

¹Psik. Yrd. Doç., Psikoloji Bl., Ankara Üniv. ²Psik. Prof., Psikoloji Bl., Orta Doğu Teknik Üniv. Ankara.

Psik. Dr. Dilek Sarıtaş Atalar, e-posta: dsaritas@ankara.edu.tr

GİRİŞ

Ebeveynlerin çocukları ile kurdukları ilişkinin kalitesi çocukların psikolojik sağlıkları üzerinde önemli bir rol oynamaktadır (Rohner 1986). Öfkenin, düşmanlığın ve kargaşanın yoğun olduğu aile ortamları depresyon ve kaygı gibi psikolojik bozuklukları ortaya çıkarabilmektedir (Repetti ve ark. 2002). Tutarsız ve reddedici aile ortamında yetişen bireylerin, destekleyici ve kabul edici aile ortamında yetişen bireylere kıyasla depresyona eğilimleri daha fazladır (Nilzon ve Palmerus 1997). Bununla birlikte, olumsuz aile ortamında bulunan kişilerin diğerlerine kıyasla belirsizlik durumundaki tehlike algıları da fazladır (Butler ve Matthews 1983).

Bowlby'nin (1973) bağlanma kuramından hareketle, Rohner (2004) ebeveynleri tarafından ret algılayan çocuğun zihninde oluşturduğu kendine, diğerlerine ve dünyaya yönelik temsillerinin çarpıtılmış olduğunu söyler. Bu olumsuz zihinsel temsiller nedeniyle, ebeveynleri ile olumsuz yaşantıları olan ve dünyayı düşmanca ve reddedici olarak değerlendiren bu bireyler yeni deneyimlerini de geçmiş yaşantıları ışığında değerlendirirler. Bu nedenle, genellikle bu kişiler zihinsel temsilleri ile örtüşen durumları ya da deneyimleri arama, zihinsel temsilleri ile örtüşmeyen durumlardan ise kaçınma eğilimindedirler (Rohner ve ark. 2005).

Young (1999) zihinsel süreçleri, erken dönemde ihtiyaç duyulan bazı duygusal gereksinimlerin karşılanmamasıyla gelişen, kişinin anılarını, duygularını, bedensel duyularını ve bilişlerini de içeren kendisine ya da ilişkilerine yönelik yaşam boyu geçerliliğini sürdürebilen, yaygın ve kapsamlı bilişsel örüntüler olarak tanımlamaktadır. Young'a (1999) göre çocuğun gereksinim duyduğu beş temel alan vardır. Bunlardan ilki güvenli bağlanmadır. Ebeveynleri şiddet eğilimli olan, duygusal olarak mesafeli olan, çocuğunun ihtiyaçlarına reddedici davranan, bu şekilde olmasa bile tutarlı ve devamlı bir şekilde duygusal ihtiyaçları karşılanmayan bireyler terk edilme, kötüye kullanılma, duygusal yoksunluk, sosyal iç çekilme, kendini kusurlu ve eksik görme gibi bir takım şemalar geliştirirler. Çocuğun ihtiyaç duyduğu ikinci temel alan; özerklik, yetkinlik ve kimlik algısıdır. Çocuk duygusal olarak yakınlığa, korunmaya ve desteklenmeye ihtiyaç duyduğu kadar birey olarak bağımsız hareket etmeye, kendi deneyimlerini yaşayarak özgüvenini kazanmaya da ihtiyaç duyar. Ebeveynleri aşırı koruyucu olan çocukların bu ihtiyaçları karşılanmaz ve dolayısıyla bağımlılık, dayanıksızlık, iç içelik, başarısızlık gibi şemalar geliştirirler. Üçüncü temel alan, sorumluluk duygusu kazanmaktır. Ebeveynleri tarafından disiplini sağlanamayan, aşırı serbest ve müsamahalı yetiştirilen çocuklar başkalarına karşı sorumluluklarını yerine getirmezler, önceliğin her zaman kendilerine verilmesini beklerler ve diğerlerinin haklarına saygı göstermezler. Bu kişilerin geliştirdiği şemalar haklılık ve yetersiz öz denetimdir. Dördüncü temel alan, duygularını rahatlıkla ifade edebilmedir. Ebeveynlerinden kabul

görmelerinin koşulu istenmeyen duygularını ya da bir takım ihtiyaçlarını ifade etmemek olan çocuklar, kendi duygusal ihtiyaçlarına rağmen önceliği her zaman başkalarını memnun etmeye ve onların ihtiyaçlarını karşılamaya verirler. Bu kişilerin geliştirdiği şemalar boyun eğcilik, kendini feda etme ve onay arayıcılıktır. Son olarak, kendiliğindenlik ve oyun çocuğunun ihtiyaç duyduğu bir alandır. Ebeveynleri mükemmeliyetçi olan, oldukça katı kuralcı ve talepkâr olan çocuklar kendiliğinden ortaya çıkan bir takım duygu ve dürtülerini bastırırlar ve ebeveynlerinin katı kurallarına ve beklentilerine itaat ederler. Bunun neticesinde ise karamsarlık, duyguları bastırma, abartılı standartlar ve cezalandırıcılık şemalarını geliştirirler (Young ve ark. 2003).

Bu kavramsallaştırmalar çerçevesinde Young Şema Ölçeği (YŞÖ) geliştirilmiştir (Young 1999, Young ve ark. 2003). Bu ölçeğin kısa ve uzun formuna ilişkin psikometrik çalışmalar ağırlıklı olarak batı toplumlarında olmak üzere Türkiye dahil birçok ülkede gerçekleştirilmiştir (Chevallet ve ark. 2006, Hoffart ve ark. 2005, Lee ve ark. 1999, Lumley ve Harkness 2007, Sarıtas ve Gençöz 2011, Schmidt ve ark. 1995, Soygüt ve ark. 2009, Welburn ve ark. 2002). Bu çalışmalardan elde edilen faktör yapıları ile Young'ın (1999) kuramsal olarak önerdiği faktörlerin temelde örtüştüğü ancak klinik ve üniversite örneklemeleri arasında kuramsal olarak önerilen faktörlerin temsili açısından farklar olduğu görülmüştür.

Erken dönem uyumsuz şemalar ile psikolojik sorunlar arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışmalar depresyon, kaygı ve kişilik bozuklukları gibi Eksen I ve Eksen II bozukluklarının oluşmasında erken dönem uyumsuz şemaların önemine dikkat çekmişlerdir (ör. Glaser ve ark. 2002, Schmidt ve ark. 1995, Welburn ve ark. 2002). Örneğin, Schmidt ve arkadaşları (1995) dayanıksızlık, başarısızlık, duyguları bastırma şemalarının kaygı ile ilişkili olduğunu, bağımlılık ve kusurluluk şemalarının ise depresyon ile ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Wellburn ve arkadaşları (2002) ise dayanıksızlık, terk edilme, bağımlılık, kendini feda etme, duyguları bastırma şemalarının kaygı ile ilişkili olduğunu, yetersiz öz denetim şemalarının ise depresyon ile ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Benzer şekilde Türkiye'de yapılan çalışmalarda da erken dönem uyumsuz şemalar ile psikolojik belirtiler arasında güçlü bir ilişki bulunmuştur (ör. Gök 2012, Kapçı ve Hamamcı 2010, Soygüt ve ark. 2009, Ünal 2012).

Bununla birlikte yaşamın erken dönemlerinde ebeveynler ile yaşanan etkileşimlerin şemaların oluşması üzerindeki etkisinden hareketle batıda gerçekleşen birçok çalışma, çocukluk deneyimleri ile psikolojik sorunlar arasındaki ilişkide şemaların aracı rolünü de araştırmıştır (Harris ve Curtin 2002, Lumley ve Harkness 2007, Shah ve Waller 2000). Örneğin, Harris ve Curtin (2002) kişilerin geriye dönük olarak ebeveynlerini değerlendirmeleri ile depresif belirtileri arasındaki ilişkide erken dönem uyumsuz şemaların aracı etkisini araştırmıştır. Yazarlar kusurluluk, yetersiz öz denetim, dayanıksızlık ve bağımlılık

şemalarının aracı etkisini bulmuşlardır. Shah ve Waller (2000) ise halen depresyonda olan ve olmayan kişileri karşılaştırarak geçmiş dönemde algıladıkları ebeveyn yakınlığı ile depresyon arasındaki ilişkide erken dönem uyumsuz şemaların aracı etkisini araştırmışlardır. Bulgular; bağımlılık, duyguları bastırma, başarısızlık, dayanıksızlık ve yüksek standartlar şemalarının depresyonda olan grup için aracı etkisi olduğunu göstermiştir.

Öte yandan, erken dönem uyumsuz şemalar ile yapılan çalışmaların bulguları değerlendirildiğinde belli duygusal bozuklukların ortaya çıkmasında tutarlı bir şekilde etkisi olan belli başlı erken dönem uyumsuz şemalara işaret etmek mümkün görünmemektedir (Glaser ve ark. 2002, Harris ve Curtin 2002, Schmidt ve ark. 1995, Wellburn ve ark. 2002). Calvete ve arkadaşları (2005) bulgular arasındaki bu farkı şema ölçeklerinin farklı formlarının kullanılmasına ve çalışmalarda yer alan şema sayısının farklı olmasına bağlamaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda, bu çalışmada Hoffart ve arkadaşlarının (2005) önerdiği gibi erken dönem uyumsuz şemaların gruplandığı şema alanları ile çalışılması planlanmıştır.

Alan yazına baktığımızda ebeveyn davranışları, şema alanları ve psikolojik sıkıntılar arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmaların kısıtlı olduğu görülmektedir (Dale ve ark. 2010, Kapçı ve Hamamcı 2010, McGinn ve ark. 2005). Buna örnek olarak McGinn ve arkadaşları (2005) şema alanlarının genel olarak algılanan ebeveyn pratikleri ve psikopatoloji ilişkisinde aracı etkisi olduğunu bildirmişlerdir. Bu nedenle, bu çalışmada Türk örnekleminde çocukluk döneminde algılanan ebeveyn reddi ile depresyon ve kaygı arasındaki ilişkide şema alanlarının aracı rolünün araştırılması amaçlanmıştır. Genel olarak annelerin birincil bakıcı olarak değerlendirilmesi (Parke 1996) dolayısı ile bireylerin anne ret algısı dikkate alınmıştır.

YÖNTEM

Katılımcılar

Araştırmaya yaşları 18 ile 27 arasında değişen 266 üniversite öğrencisi katılmıştır. Katılımcıların yaş ortalaması 21,89'dur (SS = 0,46). Katılımcıların 118'i kız ve 78'i erkektir. Araştırmanın verilerinin % 39,5'i Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde, % 29,3'ü Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nde, % 18,8'i Boğaziçi Üniversitesi'nde ve % 12,4'ü Ankara Üniversitesi'nde çeşitli fakülte ve bölümlerinde okuyan lisans düzeyindeki öğrencilerden aynı dönem içerisinde toplanmıştır.

Ölçme araçları

Young Şema Ölçeği-Kısa Formu (YŞÖ-KF): Young (2006) tarafından erken dönemde oluşan şemaları ölçmek için geliştirilen 90 maddeli bir ölçektir. Her madde 6'lı Likert tipi ölçekte değerlendirilmektedir (1 = benim için tamamıyla yanlış, 6 = beni mükemmel bir şekilde tanımlıyor). Ölçek, duygusal yoksunluk, terkedilmek, kötüye kullanılmak, sosyal içe çekilme,

kusurluluk, başarısızlık, bağımlılık, dayanıksızlık, iç-içelik, boyun eğcilik, kendini feda etmek, duyguları bastırmak, yüksek standartlar, haklılık, yetersiz öz denetim, onay arayıcılık, karamsarlık, cezalandırıcılık olmak üzere toplam 18 erken dönem uyumsuz şemadan oluşmaktadır. Ölçeğin özgün formuna ilişkin çalışmalar, geçerli ve güvenilir olduğunu göstermiştir (Lee ve ark. 1999, Schmidt ve ark. 1995). Benzer şekilde, ölçeğin Türkçe formuna ilişkin çalışmaları Soygüt ve arkadaşları (2009) yapmış ve ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğuna işaret etmişlerdir.

Bu çalışmada, katılımcı sayısı göz önünde bulundurularak, 18 şemaya ikinci bir faktör analizi yapılmış ve üç ayrı şema alanına ulaşılmıştır. Buna göre, iç tutarlılık kat sayısı 0,86 olan ilk şema alanı "zedelenmiş özerklik-öteki yönelimlilik" (içerdiği şemalar: bağımlılık, boyun eğcilik, başarısızlık, terk edilmek, iç içelik, dayanıksızlık) olarak isimlendirilmiştir. "Zedelenmiş sınırlar-abartılı standartlar" (içerdiği şemalar: karamsarlık, yüksek standartlar, haklılık, onay arayıcılık, kendini feda etmek, yetersiz öz denetim) olarak isimlendirilen ikinci şema alanının iç tutarlılık kat sayısı 0,80'dir. Son olarak, iç tutarlılık kat sayısı 0,80 olan üçüncü şema alanı "ayrılma-reddedilme" (içerdiği şemalar: duygusal yoksunluk, sosyal içe çekilme, duyguları bastırma, cezalandırıcılık, kötüye kullanılmak, kusurluluk) olarak isimlendirilmiştir.

Durumluk/Sürekli Kaygı Ölçeği-Sürekli Formu (DSKÖ-S): Spielberger ve arkadaşları (1970) tarafından geliştirilen DSKÖ, kaygı ölçmek için yaygın olarak kullanılan bir ölçektir. Bu çalışmada sürekli kaygı formu kullanılmıştır. 20 maddeden oluşan bu formda, kişilerin kaygı belirtilerine ilişkin genel olarak nasıl hissettiklerini değerlendirmeleri istenmektedir. Her madde 4'lü Likert tipi ölçekte değerlendirilmektedir. 1 = hemen hemen hiçbir zaman, 4 = hemen her zaman. Ölçeğin özgün ve Türkçe formuna ilişkin çalışmalar ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğuna işaret etmektedir (Öner ve Le Comte 1985). Bu çalışmada ölçeğin iç tutarlılık kat sayısı 0,87 olarak bulunmuştur.

Beck Depresyon Ölçeği (BDÖ): Beck ve arkadaşları (1979) tarafından geliştirilen 21 maddeli bu ölçek davranışsal, bilişsel ve somatik depresyon belirtilerini ölçmek için kullanılmaktadır. Ölçeğin Türkçe uyarlaması Tegin (1980) ve Hisli (1988, 1989) tarafından yapılmış ve ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğu görülmüştür. Ölçek ülkemizde pek çok çalışmada kullanılmıştır. Bu çalışmada ölçeğin iç tutarlılık kat sayısı 0,88 olarak bulunmuştur.

Ebeveyn Kabul Ret Ölçeği-Anne Değerlendirme Formu (EKRÖ-ADF): Kişilerin geçmiş dönemde annelerinden algıladıkları kabul veya reddi ölçen 60 maddeli bu ölçek Rohner (1990) tarafından geliştirilmiştir. Her madde 4'lü Likert tipi ölçekte değerlendirilmektedir. 1 = hiçbir zaman doğru değil, 4 = hemen hemen her zaman doğru. Ölçek Sıcaklık, öfke, ilgisizlik ve farklılaşmamış ret olmak üzere 4 alt ölçekten oluşmaktadır.

TABLO 1. Ortalama, Standart Sapma ve Değişkenlerarası Korelasyonlar.

Değişkenler	Ort.	S	ZS-AS	AR	Anne reddi	Depresyon	Kaygı
ZÖ-ÖY	12,46	(4,06)	0,72**	0,70**	0,13*	0,62**	0,68**
ZS-AS	18,14	(4,18)		0,65**	0,11	0,53**	0,51**
A-R	12,73	(2,94)			0,33**	0,54**	0,58**
Anne reddi	91,36	(25,70)				0,13*	0,22**
Depresyon	9,81	(8,36)					0,67**

ZÖ-ÖY: Zedelenmiş özerklik-öteki yönelimlilik, ZS-AS : Zedelenmiş sınırlar-abartılı standartlar, A-R: Ayrılma-reddedilme.
*p < 0,05, **p < 0,001

Toplam ret puanını hesaplamak için sıcaklık alt boyutundaki maddeler ters çevrilerek alt ölçek puanları toplanır. Ölçeğin özgün ve Türkçe formuna ilişkin çalışmalar ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğunu göstermiştir (Rohner ve ark. 2005, Varan 2005). Bu çalışmada ölçeğin iç tutarlılık kat sayısı 0,96 olarak bulunmuştur.

İşlem

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'ndan alınan onay sonrasında Ankara, İstanbul ve Bolu'da bulunan dört üniversite ile temasa geçilmiştir. Katılımcılar demografik form ve ölçeklerden oluşan anket bataryalarını gruplar halinde bir ders saati içerisinde doldurmuşlardır. Gönüllülük esasına dayandığı belirtilen çalışmada katılımcılara kimlik bilgilerinin gizli tutulacağı belirtilmiştir.

İstatistiksel analizler

Araştırma değişkenleri arasındaki ilişkilerin belirlenmesi ve aracı değişken analizleri için gerekli koşulların karşılanması amacıyla yapılan korelasyon analizlerinin sonrasında algılanan anne reddi ile psikolojik belirtiler arasındaki ilişkide şema alanlarının aracı rolünün ortaya konması amacıyla hiyerarşik regresyon analizleri yürütülmüştür.

BULGULAR

Ortalama, standart sapma ve değişkenler arası korelasyonlar

Ortalama, standart sapma ve değişkenler arası korelasyonlar Tablo 1'de sunulmuştur. Buna göre, kaygı ve depresyon ölçümlerinin belirlenen üç şema alanı ile korelasyonları en düşük $r = 0,51$ ve en yüksek $r = 0,68$ ($p < 0,001$) olmak üzere olumlu yönde olduğu görülmüştür. Anne ret algısı, ayrılma-reddedilme şema alanı ile orta derecede ilişkili iken ($r = 0,33$, $p < 0,001$) aynı ölçeğin zedelenmiş özerklik-öteki yönelimlilik şema alanı ile ilişkisi düşük ($r = 0,13$, $p < 0,05$), zedelenmiş sınırlar-abartılı standartlar ile ilişkisi ise anlamlı değildir

($r = 0,11$, $p > 0,05$). Bunlara ek olarak, anne ret algısı ile depresyon arasındaki ilişki $r = 0,13$ ($p < 0,05$) iken bu ölçeğin kaygı ile ilişkisi $r = 0,22$ 'dir ($p < 0,001$).

Şema alanlarının aracı rolü

Algılanan anne reddi ile psikolojik belirtiler (depresyon ve kaygı) arasındaki ilişkiler açısından, şema alanlarının aracı rolünün incelenmesi amacıyla hiyerarşik regresyon analizleri yapılmıştır. Bunun için her bir regresyon analizinde, yordayıcı değişkenin beta değerlerindeki farkın anlamlılığına ve aracı değişken ile yordayıcı ve yordanan değişkenler arasındaki ilişkinin anlamlılığına bakılmıştır. Beta değerlerindeki azalma miktarının anlamlılık düzeyini değerlendirmek için Sobel testi kullanılmıştır (Kenny ve ark. 1998). Analizler öncesi Baron ve Kenny'nin (1986) ileri sürmüş olduğu ölçütler göz önünde bulundurulmuştur. Buna göre, ilk olarak yordayıcı ve yordanan değişken arasında anlamlı bir ilişki aranmış; ikinci olarak aracı değişken ile yordayıcı değişken arasında anlamlı bir ilişki aranmış; üçüncü olarak aracı değişken ile yordanan değişken arasında –yordayıcı değişken kontrol edildikten sonra- anlamlı bir ilişki aranmıştır. Son olarak ise aracı değişken ile yordayıcı değişken eş zamanlı olarak regresyon analizine girdiğinde daha önce yordayıcı ve yordanan değişken arasında var olan anlamlı ilişkinin anlamını kaybetmesi ya da daha önceki anlamlılık düzeyinin azalması beklenmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda, gerekli ölçütleri karşılamadığı için zedelenmiş sınırlar-abartılı standartlar analizlere dâhil edilmemiştir. Öte yandan, ölçütleri karşılayan ayrılma-reddedilme ve zedelenmiş özerklik-öteki yönelimlilik şema alanlarının, algılanan anne reddi ile depresyon ve kaygı arasındaki ilişkide aracı rolleri hiyerarşik regresyon analizi ile incelenmiştir. Buna göre, 4 farklı regresyon analizi yapılmıştır.

Algılanan anne reddi ile kaygı arasındaki ilişkide zedelenmiş özerklik-öteki yönelimlilik şema alanının aracı rolü

Hiyerarşik regresyon analizinin ilk basamağında yer alan anne ret algısının kaygıyı anlamlı bir şekilde yordadığı bulunmuştur

TABLO 2. Anne Ret Algısı ile Depresyon ve Kaygı Arasındaki İlişkide Şema Alanlarının Aracı Etkilerini Test Eden Regresyon Modellerinin Özeti.

Bağımlı ve bağımsız değişkenler	Df	F	B	T	Pr	R ²
A						
Yordanan: ZÖ-ÖY Anne Reddi	1, 257	4,38**	0,13	2,09*	0,13	0,02
Yordanan: kaygı						
1. Anne reddi	1, 259	13,16**	0,22	3,65**	0,22	0,05
2. ZÖ-ÖY (Anne reddi)	2, 255	115,09**	0,66	14,36**	0,67	0,47
	255		0,13	2,93*	0,18	
B						
BD: A-R						
Anne reddi	1, 258	32,31*	0,33	5,68*	0,33	0,11
DV: Kaygı						
1. Anne reddi	1, 259	13,16*	0,22	3,65*	0,22	0,05
2. A-R (Anne reddi)	2, 256	64,37*	0,57	10,47*	0,55	0,34
	256		0,03	0,62	0,04	
C						
BD: ZÖ-ÖY						
Anne reddi	1, 257	4,38**	0,13	2,09*	0,13	0,02
BD: Depresyon						
1. Anne reddi	1, 256	5,04*	0,14	2,25*	0,14	0,02
2. ZÖ-ÖY (Anne reddi)	2, 255	153,16**	0,61	12,38**	0,61	0,39
	255		0,06	1,14	0,07	

ZÖ-ÖY : Zedelenmiş özerklik-öteki yönelimlilik, A-R : Ayrılma-reddedilme, BD : Bağımlı değişken.

* p < 0,05, ** p < 0,001

[$\beta = 0,22$, t (259) = 3,65, p < 0,001]. İkinci basamakta yer alan zedelenmiş özerklik-öteki yönelimlilik şema alanının da kaygıyı anlamlı bir şekilde yordadığı bulunmuştur [$\beta = 0,66$, t (255) = 14,36, p < 0,001]. Zedelenmiş özerklik-öteki yönelimlilik şema alanının analize girmesiyle, anne ret algısı ile kaygı arasındaki ilişkinin anlamlı bir düşüş gösterdiği görülmüştür [$\beta = 0,13$, t (255) = 2,93, p < ,01] ve düşüş sobel testi ile doğrulanmıştır (z = 2,07, p < 0,05). Bulgular Tablo 2A'da sunulmuştur. Bunlara ek olarak analizler yapılmış ve anne ret algısı ile kaygı arasındaki ilişkinin % 39'unun zedelenmiş özerklik-öteki yönelimlilik şema alanı ile açıklandığı görülmüştür (Bu analiz için bk. Holmbeck 2002.)

Algılanan anne reddi ile kaygı arasındaki ilişkide ayrılma-reddedilme şema alanının aracı rolü

Hiyerarşik regresyon analizinin ilk basamağında yer alan anne ret algısının kaygıyı anlamlı bir şekilde yordadığı bulunmuştur [$\beta = 0,22$, t (259) = 3,65, p < 0,001]. İkinci basamakta yer alan ayrılma-reddedilme şema alanının da kaygıyı anlamlı bir şekilde yordadığı bulunmuştur [$\beta = 0,57$, t (256) = 10,47, p < 0,001]. Ayrılma-reddedilme şema alanının analize girmesiyle, anne ret algısı ile kaygı arasındaki ilişkinin anlamını kaybettiği görülmüştür [$\beta = 0,03$, t (256) = 0,62, p > 0,05] ve düşüş sobel testi ile doğrulanmıştır (z = 4,98, p < 0,05). Bulgular Tablo 2B'de sunulmuştur. Bunlara ek olarak analizler yapılmış ve anne ret algısı ile kaygı arasındaki ilişkinin % 84'ünün ayrılma-reddedilme şema alanı ile açıklandığı görülmüştür (Bu analiz için bk. Holmbeck 2002.)

Algılanan anne reddi ile depresyon arasındaki ilişkide zedelenmiş özerklik/öteki yönelimlilik şema alanının aracı rolü

Hiyerarşik regresyon analizinin ilk basamağında yer alan anne ret algısının depresyonu anlamlı bir şekilde yordadığı bulunmuştur [$\beta = 0,14$, t (256) = 2,25, p < 0,05]. İkinci basamakta yer alan zedelenmiş özerklik-öteki yönelimlilik şema alanının da depresyonu anlamlı bir şekilde yordadığı bulunmuştur [$\beta = 0,61$, t (255) = 12,38, p < 0,001]. Zedelenmiş özerklik-öteki yönelimlilik şema alanının analize girmesiyle, anne ret algısı ile depresyon arasındaki ilişkinin anlamlı bir düşüş gösterdiği görülmüştür [$\beta = 0,06$, t (255) = 1,14, p > 0,05] ve düşüş sobel testi ile doğrulanmıştır (z = 2,07, p < 0,05). Bulgular Tablo 2C'de sunulmuştur. Bunlara ek olarak analizler yapılmış ve anne ret algısı ile depresyon arasındaki ilişkinin % 57'sinin zedelenmiş özerklik-öteki yönelimlilik şema alanı ile açıklandığı görülmüştür (Bu analiz için bk. Holmbeck 2002.)

Algılanan anne reddi ile depresyon arasındaki ilişkide ayrılma-reddedilme şema alanının aracı rolü

Algılanan anne reddi ile depresyon arasındaki ilişki açısından, ayrılma-reddedilme şema alanlarının aracı rolü desteklenmemiştir.

TARTIŞMA

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin geriye dönük anne kabul-ret algıları ile depresyon ve kaygı gibi psikolojik sorunları arasındaki ilişkide erken dönem uyumsuz şemalardan elde edilen üç şema alanının aracı rolü araştırılmıştır. Araştırmanın bulguları şu şekilde özetlenebilir. Öncelikle ikili ilişkilere bakıldığında her üç şema alanının da depresyon ve kaygı ile ilişkili olduğu bulunmuştur. İkinci olarak, anne ret algısının ayrılma-reddedilme şema alanı ile ilişkisinin, zedelenmiş özerklik-öteki yönelimlilik şema alanı ile ilişkisinden daha güçlü olduğu; zedelenmiş sınırlar-abartılı standartlarla ise hiç ilişkili olmadığı görülmüştür. Üçüncü olarak, şema alanlarının aracı etkisi dikkate alındığında anne ret algısı ile kaygı arasındaki ilişkide ayrılma-reddedilme şema alanının aracı rol oynadığı görülmüştür. Öte yandan, zedelenmiş özerklik-öteki yönelimlilik şema alanının hem anne ret algısı ile depresyon arasındaki ilişkide hem de anne ret algısı ile kaygı arasındaki ilişkide aracı rol oynadığı görülmüştür.

Bilişsel içerik özgünlüğü hipotezi dikkate alındığında, her bir psikolojik bozukluğun kendine özgü bilişsel içeriklerinin olduğu öne sürülmektedir. Örneğin depresyon, kayıp, yoksunluk ve başarısızlık gibi bilişler ile ilişkili iken; kaygı, tehlike ve şer beklentisi gibi bilişler ile ilişkilidir (Beck ve ark. 1987). Geçmiş çalışmalar gösteriyor ki dayanıksızlık, terk edilme, kendini feda etme gibi şemalar kaygı ile ilişkili iken; başarısızlık, kusurluluk ve yetersiz özdenetim şemaları depresyon ile ilişkilidir (Calvete ve ark. 2005, Glaser ve ark. 2002). Ancak değerlendirmeler erken dönem uyumsuz şemalar üzerinden yapıldığında tutarsız bulgular da söz konusudur. Örneğin, Schmidt ve arkadaşları (1995) bağımlılık ve kusurluluğun depresyon ile ilişkili olduğuna işaret ederken Welburn ve arkadaşları (2002) terk edilme ve yetersiz öz denetim depresyon ile ilişkili şemalar olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda, bu çalışmada erken dönem uyumsuz şemalar belli ihtiyaçların karşılanmaması neticesinde oluşan şema alanları altında gruplanmıştır. Bu üç şema alanı önceki çalışmalardaki bulgularla paraleldir (Calvete ve ark. 2005, Lee ve ark. 1999, Sarıtaş ve Gençöz 2011, Schmidt ve ark. 1995). Şema alanlarının bilişsel içeriklerine bakıldığında tehlike ya da kayıp algısı gibi keskin bir ayırımın olmadığı görülmüştür. Örneğin, zedelenmiş özerklik-öteki yönelimlilik şema alanı hem başarısızlık ve bağımlılık gibi depresyon ile ilişkili olduğu düşünülen şemaları hem de dayanıksızlık gibi kaygı ile ilişkili olduğu düşünülen şemaları kapsamaktadır. Bunun sonucunda üç şema alanı ile depresyon ve kaygı arasındaki ikili korelasyonlar oldukça yüksektir. Depresyon ile kaygının birbirine eşlik eden rahatsızlıklar olduğu düşünüldüğünde, bu bulgular oldukça anlamlıdır. Araştırma bulguları hem batı kültüründe (McGinn ve ark. 2005) hem de Türk kültüründe (Gök 2012, Sarıtaş ve Gençöz 2011, Ünal 2012) yapılan çalışmaları desteklemektedir. Bu da erken dönem uyumsuz şemaların batı toplumları dışındaki toplumlara da genellenebilir olduğuna işaret etmektedir.

Anne ret algısı ile şema alanları arasındaki ilişki dereceleri incelendiğinde, beklenildiği gibi, ayrılma-reddedilme şema alanı ile anne ret algısı arasındaki ilişkinin diğer iki şema alanına kıyasla görece yüksek olduğu görülmektedir. Young'a (1999) göre çocuklar kabul görmeye, korunmaya, doyurulmaya, duygularını paylaşmaya ihtiyaç duyarlar. Bu temel ihtiyaçları karşılanmadığında kendilerini reddedilmiş hissederler. Zedelenmiş özerklik-öteki yönelimlilik şema alanı ile anne ret algısı arasındaki ilişki ise Bowlby'nin (1973) bağlanma kuramı çerçevesinde açıklanabilir. Buna göre çocuğun ihtiyaçları tutarlı ve öngörülebilir bir şekilde temin edilmediğinde çok yoğun bir kaygı ortaya çıkar. Çocuk bu kaygı ile baş edebilmek için annesine yapışır. Bu durum çocuğun annesinden ayrışmasına ve özerkliğini kazanmasına engel olur. Benzer şekilde üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmada, Gök (2012) annenin ebeveynlik yaklaşımının ayrılma-reddedilme ve zedelenmiş özerklik-öteki yönelimlilik şema alanlarını, babanın ebeveynlik yaklaşımının ise zedelenmiş sınırlar-abartılı standartlar şema alanını güçlü şekilde yordadığını göstermiştir. Bu çalışmada ise sadece anneler yer almıştır ve anne ret algısı ile zedelenmiş sınırlar-abartılı standartlar arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu bulgu iki farklı şekilde açıklanabilir. Birincisi, anne ve baba yaklaşımları, çocukların farklı şema alanlarını harekete geçiriyor olabilir. Bunu anlamak için gelecek çalışmalarda anne ve babanın birlikte değerlendirilmesi önem arz etmektedir. İkincisi ise, bilişsel içerikler göz önünde bulundurulduğunda zedelenmiş sınırlar-abartılı standartlar şema alanının, ebeveynliğin en çok çalışılan iki temel boyuttan biri olan bakım ve sıcaklık ile değil, bir diğer boyutu olan kontrol ile ilişkisinin yüksek olması olasıdır (McGinn ve ark. 2005, Shah ve Waller 2000, Harris ve Curtin 2002). Bu çalışmada sadece bakım/sıcaklık boyutu incelendiği için zedelenmiş sınırlar-abartılı standartlar ile kontrol boyutu arasındaki ilişkiyi ölçmek mümkün olmamıştır. Bu nedenle gelecek çalışmalarda bakım/sıcaklık ve kontrol boyutlarının birlikte değerlendirilmesi önerilmektedir.

Son olarak anne ret algısı ile psikolojik sorunlar arasındaki ilişkide şema alanlarının aracı etkisi incelenmiştir. Ayrılma-reddedilmenin anne ret algısı ile kaygı arasında aracı bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Soğuk, reddedici, tutarsız olan ebeveynler çocuğun en temel ihtiyacı olan güven duygusunu zedeler. Daha önce de belirtildiği gibi kabul, güvenlik, devamlılık gibi doyurulmayan bu ihtiyaçlar sonucu ayrılma-reddedilme şema alanı ortaya çıkar. Buna ek olarak zedelenmiş özerklik-öteki yönelimlilik şema alanının hem anne ret algısı ile depresyon arasındaki ilişkide hem de anne ret algısı ile kaygı arasındaki ilişkide aracı rol oynadığı görülmüştür. Bu bulguyu yine bağlanma kuramı çerçevesinde açıklamak mümkündür. Annesi tarafından reddedildiğini algılayan çocuğun, özellikle bu davranışlar tutarsız ve öngörülemez ise, ihtiyaç duyduğu ilgi ve yakınlığı alabilmek adına bir bedel ödeyerek özerkliğinden ödün vermesi olasıdır.

Aksi halde ayrılmış bir birey olduğunda annesini kaybedeceği korkusunu yaşayabilir. Bu bedel sonucunda çocuk özerkliğini kaybettiği için çok yoğun bir kaygı yaşar. Böyle bir bedel ödemek zorunda kaldığı için de depresif belirtiler gösterebilir. Yorumu açık olan bu bulguların daha somut bir şekilde değerlendirilmesi için gelecek çalışmalarda güvensiz bağlanma stillerinin böyle bir ilişkiye etkisinin incelenmesi önem arz etmektedir.

Araştırmanın bulgularını değerlendirirken sınırlılıklarını da göz önünde bulundurmakta fayda vardır. Öncelikle, aracı etki den- diğinde nedensellik akla gelmektedir (anne ret algısının erken dönem uyumsuz şemaların oluşmasına, onların da psikolojik bozuklukların ortaya çıkmasına neden olması gibi). Ancak, bu çalışmada ilişkiler kesitsel (cross-sectional) yöntemle incelen- diği için sadece korelasyonlardan söz etmek mümkündür. Bu nedenle gelecek çalışmalarda nedensellik öngören değişken- lerin boylamsal yöntemlerle incelenmesi önerilmektedir. İkinci olarak, bu çalışmada sadece kişilerin kendi beyanları dikkate alınmıştır. Tek kaynak yanlılığı nedeni ile değişkenler arasında- ki korelasyonların yükselmesi söz konusudur. Bunu engellemek için gelecek çalışmalarda birden fazla kaynaktan bilgi almakta fayda vardır. Üçüncü olarak, bu çalışmaya üniversite öğrencileri

katılmışlardır. Daha önce de belirtildiği gibi klinik ve normal örneklem arasından şema temsilleri açısından farklar vardır. Klinik örnekleme beklenildiği üzere duygular daha yoğun yaşandığı için erken dönem uyumsuz şemalar da daha aktiftir bu nedenle değişkenler arasındaki ilişkilerin daha güçlü olması beklenir. Son olarak, çalışmada sadece annelerin yer alması da bir sınırlılık olarak değerlendirilebilir. Çalışmaya babaların dâhil edilmemesinin temel nedeni birçok araştırmancının (Ingram ve ark. 2001, Ingram ve Ritter 2000) babaya kıyasla anne bakımının çocuğun psikolojik sorunları üzerinde oldukça etkili olduğunu işaret etmesidir.

Bu sınırlılıklara rağmen çalışmanın güçlü yönleri ile ilgili ya- zına katkı sağlanmaktadır. Öncelikle bu çalışma çocuklukta algılanan ret ile yetişkinlikteki psikolojik sorunları özellikle kaygıyı ilişkilendirme noktasında olası mekanizmaların anla- şılmasına ön ayak olmuştur. Kişinin kendi ile ilgili içselleştir- diği temsillerin daha sonraki psikolojik uyumu ile çok temel bir ilişkisi olduğu bilinmektedir (Bowlby 1988). Bu nedenle bu içselleştirilmiş temsillerin derinlemesine anlaşılması, ebe- veynlerinden ret algılayan kişilere sunulacak psikolojik yar- dımlar ya da bu kişiler için geliştirilecek müdahale program- ları için oldukça önemlidir.

KAYNAKLAR

- Baron RM, Kenny DA (1986) The moderator-mediator variable distinction in social psychology research: Conceptual strategic and statistical considerations. *J Pers Soc Psychol* 5:1173-82.
- Beck AT, Brown G, Steer RA ve ark. (1987) Differentiating anxiety and depression: A test of the cognitive content-specificity hypothesis. *J Abnorm Psychol* 96:179-83.
- Beck AT, Rush AJ, Shaw BF ve ark. (1979) *Cognitive Therapy of Depression* New York Guilford Press.
- Bowlby J (1973) *Attachment and Loss; Vol. I. Attachment*. Australia, Pimlico.
- Bowlby J (1988) *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development*. London Routledge.
- Butler G, Mathews A (1983) Cognitive processes in anxiety. *Adv Behav Res and Ther* 5:51-62.
- Calvete E, Estevez A, Arroyabe EL ve ark. (2005) The schema questionnaire short form. *Eur J of Psychol Assess* 21:90-9.
- Chevallet KL, Mauchand B, Cottraux JC ve ark. (2006) Factor analysis of the schema questionnaire-short form in a nonclinical sample. *J Cognit Psychother: Int Quart* 20:311-8.
- Dale R, Power K, Kane S ve ark. (2010) The role of parental bonding and early maladaptive schemas in the risk of suicidal behavior repetition. *Arch Suicide Res* 14:311-28.
- Glaser BA, Campbell LF, Calhoun GB ve ark. (2002) The early maladaptive schema questionnaire-short form: A construct validity study. *Meas and Eval in Counsel and Dev* 35:2-13.
- Gök AC (2012) *Associated factors of psychological well-being: Early maladaptive schemas, schema coping processes, and parenting styles*. ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara.
- Harris AE, Curtin L (2002) Parental perceptions, early maladaptive schemas and depressive symptoms in young adults. *Cognit Ther and Res* 26:405-16.
- Hoffart A, Sexton H, Hedley LM ve ark. (2005) The structure of maladaptive schemas: A confirmatory factor analysis and a psychometric Evaluation of factor-derived scales. *Cognit Ther and Res* 29:627-44.
- Holmbeck GN (2002) Post-hoc probing of significant moderational and mediational effects in studies of pediatric population. *J Pediatr Psychol* 27:87-96.
- Hisli N (1988) Depresyon envanteri'nin geçerliliği üzerine bir çalışma *Türk Psikoloji Dergisi* 6:118-22.
- Hisli N (1989) Beck depresyon envanteri'nin üniversite öğrencileri için geçerliliği ve güvenilirliği *Türk Psikoloji Dergisi* 7:3-13.
- Ingram RE, Overbey T, Fortier M (2001) Individual differences in dysfunctional automatic thinking and parental bonding: Specificity of maternal care. *Pers Individ Dif* 30:401-2.
- Ingram RE, Ritter J (2000) Vulnerability to depression: Cognitive reactivity and parental bonding in high-risk individuals. *J Abnorm Psychol* 109:588-96.
- Kaççı EG, Hamamcı Z (2010) Aile işlevi ile psikolojik belirtiler arasındaki ilişki: Erken dönem uyum bozucu şemaların aracı rolü. *Klinik Psikiyatri* 13:127-36.
- Kenny DA, Kashy DA, Bolger N (1998) *Data analysis in social psychology*. D Gilbert, S Fiske, G Lindzey (Ed). *The Handbook of Social Psychology* (Volume 1) (Sayfalar 233-65). 4. Baskı. Boston, MA McGraw-Hill.
- Lee CW, Taylor G, Dunn J (1999) Factor structure of the schema questionnaire in a large clinical sample. *Cognit Ther and Res* 23:441-51.
- Lumley MN, Harkness KL (2007) Specificity in the relations among childhood adversity, early maladaptive schemas, and symptom profiles in adolescent depression. *Cognit Ther and Res* 31:639-57.
- McGinn LK, Cukor D, Sanderson WC (2005) The relationship between parenting style, cognitive style, and anxiety and depression: Does increased early adversity influence symptom severity through the mediating role of cognitive style. *Cognit Ther and Res* 29:219-42.
- Nilzon KR, Palmerus K (1997) The influence of familial factors on anxiety and depression in childhood and early adolescence. *Adolesc* 32:935-43.
- Öner N, Le Compte A (1985) *Durumluk-Süreklilik Kaygı Envanteri El Kitabı*. İstanbul Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Parke RD (1996) *Fatherhood*. Cambridge, MA Harvard University Press.
- Repetti RL, Taylor SE, Seeman TE (2002) Risky families: family social environments and the mental and physical health of offspring. *Psychol Bull* 128:330-66.

- Rohner RP (1986) The Warmth Dimension: Foundations of Parental Acceptance-rejection Theory. Beverly Hills Sage Publications.
- Rohner RP (1990) Handbook for the Study of Parental Acceptance and Rejection. Storrs, CT Rohner Research.
- Rohner RP (2004) Parental acceptance rejection syndrome: Universal correlates of perceived rejection. Am Psycholog 59:830-40.
- Rohner RP, Khaleque A, Cournoyer DE (2005) Parental acceptance-rejection: theory, methods, cross-cultural evidences, and implicatons. Ethos 33:299-333.
- Sarıtaş D, Gençöz T (2011) Psychometric properties of "Young Schema Questionnaire-Short Form 3" in a Turkish adolescent sample. J Cognit Behav Psychother 11:83-96.
- Schmidt NB, Joiner TE, Young JE ve ark. (1995) The schema questionnaire: Investigation of psychometric properties and the hierarchical structure of a measure of maladaptive schemas. Cognit Ther and Res 19:295-321.
- Shah R, Waller G (2000) Parental style and vulnerability to depression: The role of core beliefs. J Nerv Ment Dis 188:19-25.
- Soygut G, Karaosmanoglu A, Çakır Z (2009) Assessment of early maladaptive schemas: A psychometric study of the Turkish young schema questionnaire-short form-3. Turkish J Psychiatry 20:144-52.
- Spielberger CD, Gorsuch LR, Lushene RE (1970) Manual for the State-trait Anxiety Inventory. California Consulting Psychologists Press.
- Tegin B (1980) Depresyonda bilişsel bozukluklar: Beck modeline göre bir inceleme. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayınlanmamış doktora tezi, Ankara.
- Ünal B (2012) Early maladaptive schemas and well-being: Importance of parenting styles and other psychological resources. ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara.
- Varan A (2005) Relation between Perceived Parental Acceptance and Intimate Partner Acceptance in Turkey: Does History Repeat Itself? Ethos 33:414-23.
- Welburn K, Coristine M, Dagg P ve ark. (2002) The schema questionnaire-short form: Factor analysis and relationship between schemas and symptoms. Cognit Ther and Res 26:519-30.
- Young JE (1999) Cognitive Therapy for Personality Disorders: A Schema-focused Approach. Sarasota Professional Resource Press.
- Young JE (2006) Schema therapy in applications in borderline and narcissistic personality disorders. Schema Therapy Symposium II Istanbul.
- Young JE, Klosko JS, Weishaar ME (2003) Schema Therapy: A Practitioner's Guide. New York The Guilford Press.

TÜRK PSİKİYATRİ DERGİSİ ARAŞTIRMA ÖDÜLÜ 2015

Türkiye Sinir ve Ruh Sağlığı Derneği, her yıl Türk Psikiyatri Dergisi'nde yayınlanan yazılar arasından seçilen bir klinik psikiyatri araştırmasına ödül vermektedir. 2015 yılı ödülü, Dergi'nin 2014 güz ve kış, 2015 bahar ve yaz sayılarında yayınlanan yazılar arasından seçilecektir.

2015 yılı için ödül miktarı 2,000 TL'dir.

Ödül 51. Ulusal Psikiyatri Kongresi'nde verilecektir.

Seçici Kurul

- Prof. Dr. Cem ATBAŞOĞLU
Prof. Dr. Ceylan DAŞ
Prof. Dr. Aygün ERTUĞRUL
Prof. Dr. Orhan ÖZTÜRK
Prof. Dr. Soli SORIAS
Prof. Dr. Zeliha TUNCA
Prof. Dr. Aylin ULUŞAHİN
Prof. Dr. Alp ÜÇOK